

QADIMGI BUXORO SAROY MAKTABLARIDA FOLKLOR USLUBLARI**Karimov Rustam Samadovich**

Turkiston Yangi Innovatsiyalar Universiteti musiqa ta'limi va san'at yo'nalishi

1- bosqich magistranti

Jahon xalqlari madaniyatida qo'shiqchilik va xor san'atining o'ziga xos uslubiy yo'nalishlari, milliy va mahalliy ijrochilik xususiyatlari avloddan- avlodga o'tib, takomillashib, zamon murruvati ila bizgacha yetib kelgan. Inson shaxsining borliq va undagi ruhiyyat olamida shakllanib borishida ayniqsa, xor dastalari, jumladan; havaskorlik, to'garak shakli va o'zga xos professional tizimlari oqimining quvvai- hofizi, har bir davlatning o'z o'rnida cheksiz tarixiyat xazinasini va yuksak mavq'ei bilan chambar-chas bog'liqdir. Shuningdek, jahon badiiy san'at yo'nalishlaridagi inson tarbiyasi va barkamol shaxsning shakllanib borishida tutgan o'zni beqiyosdir.

Xorlarning turlari: "Xor-bu vakal musiqiy cholg'u asboblari jo'rligida yoki jo'rsiz ijro etuvchi xonandalar kollektivi "Xor-atamasi yunoncha so'zidan olingan bo'lib "to'da", "yig'in" ma'nosini bildiradi. Yana;

«XOR-bu,(Grek tilidan olingan bo'lib) "Xonandalarning hammunosabatda birlashib kuylashlari"- dir. Bunda; Vokal uslubining bir- birovi bilan uzviy bog'langanlik jarayonida ovozlar turlanishlarga ajratiladi. Bular: maktabgacha va uzluksiz ta'limdagi bolalar xori, ayollar xori, erkaklar xori va aralash xor jamoalaridir. Bilvosita; xor ovozlari uchun yaratilgan janrlar musiqiy asarning bir ovozli, ikki ovozli, uch yo maxsus intonasiyalar qo'shilishida to'rt.....ovozli birlashgan differensialligining partiyasini tashkil etadi va Xormeyster rahbarligida uslubiy konsepsiyasiga bo'y sunadi!..»- S.B.Saidiy

«XOR san'ati– bu, Jahon davlatlarining o'zlik maqomidagi milliylik ramzi, iftihori, shaxs sifatida har bir fuqarosining faxri va g'ururi, ma'naviy ruhiyatining badiiyligini ifodalovchi oynayu- omilidir!. » S.B.Saidiy

Qadimda u yo bu jarayonlarda, ya'ni fol'klar- (mahalliy) yo milliy- (professional) saroy xor jamoasi, harbiylar xori, havasmandlar xorida alohida e'tibor qaratib kelingan. Xor – nafaqat inson tarbiyasida shaxsni ajdodlar ruhida tarbiyalash vositasida kamolotga yetkazish hatto ramziy hollarda insoniyat hayotini ham saqlab qolganligi va hamdo'stlikni kuchayib borishida ham ruhiy jihatdan o'z taassirotni yetkazib turganligi haqida rivoyatlar mavjud.

Tarix sarchashmalarida rivoyat qilishicha, kunlarning birida "Har ikkala qo'shni davlat kelishmovchiligidan jang maydonini tanlab, qo'shinlarini bir- biroviga qarshi qaratib saf tortib turgan emish. Jang boshlanishidan oldin birining otasi yo tog'osi, akasiyu- ukasi, kuyavi va boshqa qarindoshlari bir – biroviga qarshi dushman sifatida qarab turgan paytda, u va bu tomondagi mashhur aka-ukalarning biri shoir va ikkinchisi esa nay ijrochisi bo'lgan ekan. Akasi-ukasiga qarab har ikkala tomon xalqlariga mashhur bo'lgan va gohida xor bo'lib kuylashgan "Inson ul-peshravi hayot yo shayton al- fatxi mamot" deb, nomlangan she'riyatini baland ovozda suxanronlik qilgan holda ukasi tomon ohista-sekin qadam bosib boribti, ularga qarshi turgan ukasi Nay cholg'usini olib, she'riyatga jo'r bo'lgan holda ohista- sekin qadam tashlab akasining yoniga boribti. Uning orqasidan esa qo'shinlar ham bir-biroviga qarab ushbu so'zlarni tong

otguncha xor bo'lib kuylashgan va jang masofasidan chiqib bir –birovlariga qo'shib, chatishib borishibti va shu tariqa ushbu she'riyat ramzlariga aylanib, harbiylar "Madxiya" si yuzaga kelganligi va jang emas, hamdo'stlik bayramlariga aylanib borganligi haqida ma'lumotlar mavjud. Boshqa risolalarda esa, har ikkala tomon ham o'zlarining "madxiya" larini o'qib tugatishi bilanoq, jangga kirishib borganligi va qaysi davlat g'alabaga erishgan bo'lsa, unda "Madhiya" si yanada jozibali va tantanavor tarzda yangragankim, buni uzoq masofadan ham aholi anglab bilganligi haqida maqollar bitilgan. Masalan, "Ho-zamzam" qo'shig'ini Tojikistonda fol'klor uslublari aytilishini uchratish mumkin. Bu qo'shiq davrlar o'tib ancha takomillashib, zamonaviy musiqa ijrochiligida o'z o'rniga ega bo'lgan. Uning fol'klor uslubiga birmuncha yaqinligi, usul tartiblari Buxoroning «ufar»iga o'xshab ketadi. Biroq, Buxoro an'anaviy ufarining ijro etilish xususiyatini o'zga biror etnik guruh yoki xalqniki bilan solishtirib bo'lmaydi. U faqat Buxoroga xos uslubiy shaklda ekanligi bilan alohida ajralib, sezilib turadi.

R.Abdullaev tadqiqotida, asosan o'zbek, turkman, qozoq, qirg'iz va qoraqalpoq kabi turkiyzabon aholi bilan birga, fors-tojik vakillari ham yondosh yashashi natijasida milliy an'analarning musiqiy-ma'naviy hayotda ko'plab urf- odatlar, bayramona bazmlar, diniy marosimlarning naqadar qo'shib-chatishib ketganligi haqida qiziqarli fikr-mulohazalar yuritadi

San'atshunos olim S.B.Saidiyning tadqiqotlarida: "Qadimdan bizga ma'lum cholg'ular tarannumidan tashqari "chapak", "qars" hamda qo'lga angishvona taqib, likopchalarga zarb berib, xor bo'lib kuylash udumlari bizning davrimizgacha yetib kelgan. Masalan, Zardushtiylarning qadimgi Kushon davri san'atiga xos diniy bayram usullari va harbiy xor jamoasining qo'shiqlari, ya'ni "Mozandaron" harbiy qo'shig'i, "Qini Siyovush" (Siyovush qasosi) – marsiyasi yoki qadimgi Buxoro umum- guruh jamoasi an'analardan "Yazno-Nofarin" qo'shig'i, "Ho-zamzam" usullari hozirgi davrda M.Tursunzoda nomidagi Tojikiston xalq konservatoriyasi o'qituvchilarining tashabbuskorligi bilan talabalar va o'qituvchilardan tashkil topgan aralash xor dastasi va turli xil ansambllar dasturidan o'rin olgan. Ammo Buxoroda bu yo'nalishlar sho'rolar hukmronligi davrida asta-sekin e'tibordan chetga chiqib qolgan. Biroq, turli aholi qatlamlari orasida hanuzgacha shunday ijro uslublarning ayrim tartib- namunalari saqlanib qolgan.

Buyuk Kushoniylar davrining 300 ta talabadan iborat "Shoxona" professional Saroy XOR jamoasining repertuari, Buxoro "Dabiriston" maktabi er.avv.470 yil o'z mavq'eiga ega bo'lgan.

Yuqorida nomi keltirilgan qo'shiqlar turli xil tasniflanishlar va eng muhimi muayyan turkumiylikda qismlardan qismlarga to'xtovsiz o'tish jarayonlari,

o'ziga xos usullari, ushbu usullar ritm-o'lchovlari hamda temp [tezlik] jihatlari bilan ajralib turadi.

ADABIYOTLAR:

1.F. Nurullayev. "Musiqa ta'limida Buxoro folklor qoshiqlarini orgatishning ilmiy-metodik xususiyatlari"- (PhD) pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori diss.2021y.

2.Madrimov B.X. Ўқувчиларга эстетик тарбия беришда ўзбек мусика фольклорининг аҳамияти- Бухоро мусика фольклорининг тарихий- назарий ва амалий масалалари. Республика илмий-назарий анжуман материаллари 2020 йил 6 ноябрь.ВухDU-2020.

3.Nurullaev F.G. The role of folklore in the raising of children. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol. 8 No. 12, 2020 Part III ISSN 2056-5852.

4. Нуруллаев Ф.Г., Композиционный и исполнительский процесс в музыке // «SCIENTIFIC PROGRESS» Scientific Journal ISSN: 2181-1601, 2021.- pp. 576-581.
5. Нуруллаев Ф.Г. Импровизаторское творчество в XX веке по сфере музыки// «SCIENTIFIC PROGRESS» Scientific Journal ISSN: 2181-1601, 2021.- pp. 582-587.
6. Nurullayev F.G. FORMATION OF AESTHETIC EDUCATION OF CHILDREN ON THE EXAMPLE OF BUKHARA FOLKLORE SONGS. Euro-Asia Conferences 1 (1), 34-36.
7. Nurullayev F.G. METHODOLOGICAL REQUIREMENTS FOR THE SELECTION OF BUKHARA FOLK SONGS IN MUSIC EDUCATION. Web of Scientist: International Scientific Research Journal 1 (01), 83-88.
8. Nurullayev Farrux Gaybulloyevich. Maktabgacha yoshdagi bolalarning musiqiy faoliyati. THE MULTIDISCIPLINARE JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY, VOLUME-3, ISSUE-4, ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, SJIF 2022-2.889, 2023-5.384 ResearchBib IF: 8.848 / 2023, 14-19.
9. Нуруллаев Ф.Г., Нуруллаева Н.К. Музыкально-историческое наследие центральной Азии (психологический настрой армии Темура). Психология XXI столетия, 18-20 марта 2020 года С. 115-118.
10. Нуруллаев Ф.Г. Муסיқа таълимида Бухоро фольклор кўшиқларига кўйиладиган методик талаблар. Pedagogik mahorat, Ilmiy-nazariy va metodik jurnal 2020, 3-son. Вухоро. Б.175-180.
11. Нуруллаев Ф.Г., Нуруллаева Н.К. Роль фольклорных песен в воспитании учащихся. Научно– методический журнал «Проблемы педагогики» №3(48). Москва 2020. С.15-17.
12. Нуруллаев Ф.Г., Нуруллаева Н.К. Формирование эстетического воспитания детей на примере Бухарских фольклорных песен. «MODERN SCIENTIFIC CHALLENGES AND TRENDS» collection of scientific works of the international scientific conference Issue 4(260 Warsaw, Poland 2020. P. 139.
13. Nurullayev F.G., Madrimov B.K., Rajabov T.I. Teaching Bukhara Children Folk Songs in Music Lessons as an Actual Problem. International Journal of Psychosocial Rehabilitation, Vol.24, Issue 04, 2020 P. 6049.
14. Нуруллаев Ф.Г., Случайный выбор качественных характеристик материала по музыки или порядок его изложения в процессе создания музыки или исполнения опуса//«SCIENTIFIC PROGRESS» Scientific Journal. ISSN: 2181-1601, 2021.- pp. 588-593.
15. Nurullayev F.G. FORMATION OF AESTHETIC EDUCATION OF CHILDREN ON THE EXAMPLE OF BUKHARA FOLKLORE SONGS. Euro-Asia Conferences 1 (1), 34-36.
16. Nurullayev F.G The Role and Significance of Folk Music in Raising Children. European Journal of Innovation in Nonformal Education(EJINE) Volume 2| Issue 5| ISSN:2795-8612 . Accepted 14 May2022.
17. Nurullayev F.G. METHODOLOGICAL REQUIREMENTS FOR THE SELECTION OF BUKHARA FOLK SONGS IN MUSIC EDUCATION. Web of Scientist: International Scientific Research Journal 1 (01), 83-88.

18. Nurullayeva N.G., Nurullaeva N.K., Nurullaev B.G. Role and significance of folklor music in the upbringing of children of preschool age. *Academicia An International Multidisciplinary Research Journal*. Vol.10, Issue 10, October 2020.
19. Nurullayev F.G. Узлуксиз таълим тизимида Бухоро фольклор кўшиқларини ўргатишнинг ўрни ва аҳамияти// O'zbekiston Milliy Universiteti xabarлари, Ilmiy-nazariy va metodik jurnal 2021-yil 6-son.- Toshkent. B.177-186.
20. Нуруллаев Ф.Г., Музыкальный процесс в западной музыке// «SCIENTIFIC PROGRESS» *Scientific Journal* ISSN: 2181-1601, 2021. - pp.570-575.
21. Нуруллаев Ф.Г., Нуруллаева Н.К. Роль фольклорных песен в воспитании учащихся// Научно – методический журнал «Проблемы педагогики». №3 (48). - Москва 2020.- С.15-17.
22. Nurullayev F.G The Role and Significance of Folk Music in Raising Children. *European Journal of Innovation in Nonformal Education(EJINE)* Volume 2| Issue 5| ISSN:2795-8612. Accepted 14 May2022.
23. Nurillaev F.G. Results of Experimental Work on Teaching Bukhara Folk Songs in Music Education and their Effectiveness. *International Journal of Trend in Scientific Research and Development (IJTSRD) Special Issue on Modern Trends in Science, Technology and Economy*.P.106-109. Available Online: www.ijtsrd.com e-ISSN: 2456 – 6470
24. Нуруллаев Ф.Г., Норова Ш.У. Психология музыкальных дидактических игр на интегрированных занятиях// Вестник интергративной психологии. Журнал для психологов. Выпуск №17, 2018. – С.295-299.
25. Nurillaev Farrukh Gaybullaevich: The technology of organizing the aesthetic education of students by means of folk songs. *European Chemical Bulletin (Scopus-Q3)* ISSN2063-5346. 2023, 12 (Special Issue7), 1987-1996
26. Фаррух Гайбуллоевич Нуруллаев. Моделирования педагогических с музыкальным уклоном действие объектов через математический аппарат в педагогике// *Science And Education Scientific Journal*, Issn 2181-0842, Volume 3, Issue 1, January 2022.589-595.
27. Фаррух Гайбуллоевич Нуруллаев. Интерактивные уроки музыки по программы Steam// *Science And Education Scientific Journal*, Issn 2181-0842, Volume 3, Issue 1, January 2022.595-602.
28. Нодира Каримовна Нуруллаева. Методические аспекты музыкального образования, особенности обучения народных песен в 5-7 классах// *Science And Education Scientific Journal*, Issn 2181-0842, Volume 3, Issue 1, J-2022
29. Nurullayev F.G. Rustamov F.T. Education Of A Child By Music In The Early Period Of Life. *Spectrum Journal of Innovation Reforms and Development*, volume 22, December2023, ISSN(E):2751-1731.
30. Nurullayev F.G. Usmonov A.A. The Role Of Music Culture Lessons In The Growth Of The Consciousness Of The Student Youth And National Thinking. *Western European Journal of Modern Experiments and Scientific Methods*. Volume 1, Issue 4, December, 2023 <https://westerneuropeanstudies.com/index.php>.